

Het kortstondig bestaan van de halve maan of lunet voor de Bergpoort in het begin van de 17de eeuw

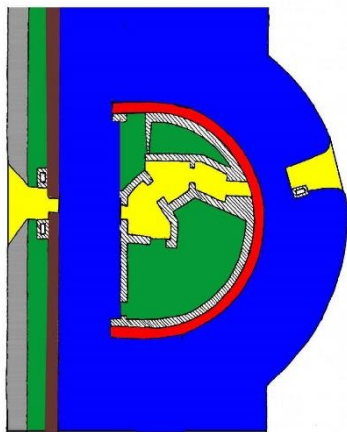
Anton C. Zeven

Lunet of halve maan

Een lunet of halve maan is een verdedigingswerk, die bijvoorbeeld voor een poort werd aangelegd. Het had de vorm van een halve maan. Vandaar de naam. De oorspronkelijke naam was lunet (d.w.z. maantje) en deze naam vinden we ondermeer in stadswijken als die van Utrecht en Zutphen als Lunetten terug. Een halve maan was door water omgeven en kon alleen door bruggen of per boot bereikt worden¹.

De Wageningse halve maan

In 1992 schreef Chr. van Wijnbergen over de verdedigingswerken van Wageningen vermeldt dat in correspondentie tussen Ernst Casimir van Nassau en de commandant van Wageningen H. van Eck (Kon. Huisarchief, 1629²).over een **halve maan** als versterking wordt geschreven. Zij heeft ook een aanwijzing gevonden in de rekeningen van Burgemeester Gerrit de Haes waarin staat. *doen (toen) men de **halffe maen** voor de berrichpoort doorsnede --*. Kees Gast verwijst naar deze publikatie over de verdedigingswerken.

Verder zoekende vond ik in het gemeentearchief nog twee andere verwijzingen naar de halve maan. Deze zijn:

Tekening Nineke |Zeven-Hissink, 2012

1629

*Noch 5 gl van die keyyen (keien) op te brecken voer die berg port daer die **half maen** gemaect ys (is) dit beloept te samen 70 gl hyvan bedanck yck Wyllem Otten die burgemyster Garreet thaes goede betalynck oorconde myn eygen hant Wyllem Otten*

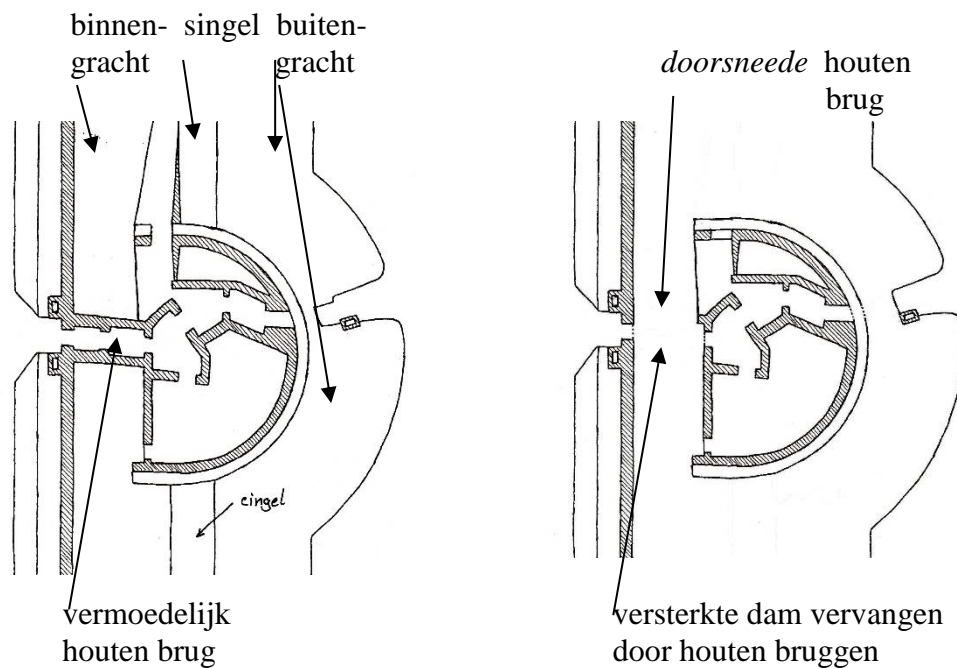
Dus Willem Otter heeft werkzaamheden verricht en is door burgermeester Gerrit de Haes betaald.³

1630

*3 January (1630) betaelt aen Jan Wulfsen 17 st van tve (twee) dagen te torrefen en[de] van dat hij die stormpaelen van **de halffmaen** op de poort droech doemen (toen men) de halffmaen door sneede*

Jan Wulfsen heeft de stormpalen van de halve maan verplaatst.⁴ Een stormpaal is een aangepunte paal, als onderdeel van een palissade. Een palissade is een omheining van in de grond geslagen gepunte (storm)palen of staken. Torven of turven betekent ter ziele zijn/gaan (gestorven of sterven) en kan ook gebruikt worden om aan te duiden dat iets niet meer bestaat of actief is (bron: internet). Ik weet niet wat torven hier betekent. Misschien: opruimen en

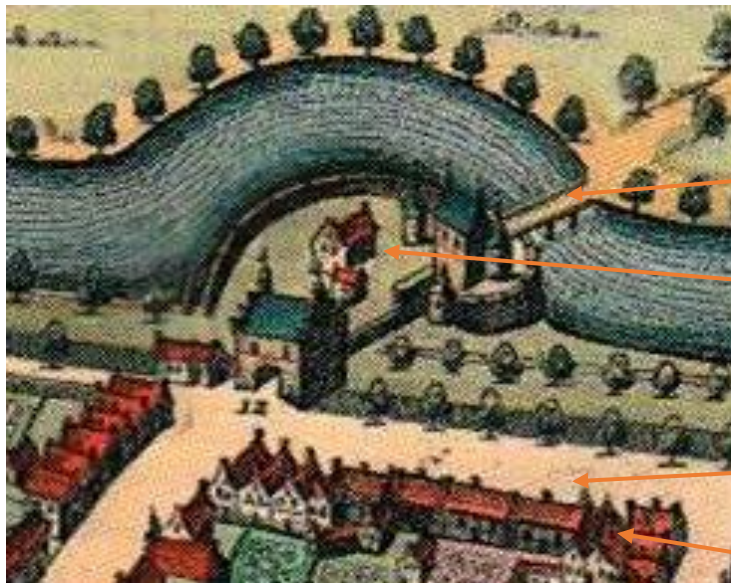
verwijderen van de resten van de versterking, die na het doorsnijden van de verbinding tussen de binnenstad en wat later de halve maan werd, waren achter gebleven.

Afb. 1. Links de oude situatie met twee grachten, gescheiden door een singel; rechts de halve maan.

Verdere ontwikkeling

Door het verwijderen van de singel en het uitvoeren van de *doorsnede* (zie boven) van de vaste verbinding tussen de stad en het bastion bij de Bergpoort, ontstond een halve maan (zie afb. 1). De singel, die de binnengracht van de buitengracht scheidde zal nog niet overal verwijderd zijn. Klaarblijkelijk heeft men zich bedacht door een ander verdedigingswerk aan te brengen. Door het dempen van de binnengracht en het verbreden van de buiten gracht (en het bouwen van bolwerken) ontstond een veste met één diep brede gracht. Hierdoor werd de *doorsnede* weer teniet gedaan, waardoor de halve maan tot een bastion of rondeel werd omgevormd. Deze situatie is afgebeeld op de vogelvluchtkaart van Van Geelkercken, gedateerd door Bob Kernkamp op 1640. Misschien dat op sommige plaatsen de oude singel gebruikt is als de wal.

- houten brug, gemakkelijk afbreekbaar
- voormalige halve maan met wachthuis
- de wal, mogelijke liggende op de oude singel
- aangelegd op de binnengracht
- mogelijk aangelegd op de oude wal

Afb. 2. Het rondel Bergpoort, afgebeeld op de vogelvluchtk kaart van Van Geelkercken (1640).

Reden van bouw van de versterkingen: tribbeljaar

In de Tachtigjarige Oorlog (de Opstand) belegerde in 1629 prins Frederik Hendrik – de stededwinger – ’s Hertogenbosch. De Spaanse troepen veroverden vanuit Wesel Amersfoort om door te stoten naar steden in Holland. Daarop stuurde Frederik Hendrik Ernst Casimir met voornamelijk ruiters naar de Veluwe. Deze oorlogshandelingen betekende dat o.m. de stad Wageningen versterkt moest worden, en grote ellende voor de Veluwenaren. In het gemeentearchief vinden we dat mensen in “tribbel” door de stad Wageningen financieel gesteund worden. Het jaar 1629 wordt het “tribbenjaar” genoemd. Tribbel zal afgeleid zijn van trouble, dat het Franse woord voor onlusten en moeilijkheden is en tribbenjaar van tribbel.⁵

Noten

¹Wanneer de halve maan de vorm van een driehoek, dan heette dat een ravelijn. Het woord lunette heeft een Franse achtergrond, en het woord ravelijn een Italiaanse. Beide landen vormden de bron van onze kennis over vestingbouw.

²Het is mogelijk dat meer gegevens in het Koninklijk Huisarchief te vinden zijn. Dit archief kan alleen bezocht worden na schriftelijke toestemming van haar archivaris.

³Oud-Archief inv. nr. 275. Bijlagen tot de rekeningen van burgemeester Gerrit de Haes over 1629/1630.

⁴Oud-Archief inv. nr.274 fol 5v + 6r. Rekeningen van burgemeester Gerrit de Haes over 1629/1630, afgehoord 15 maart 1632.

⁵De betekenis van de woorden Tribbel en Tribbenjaar wordt op internet niet gegeven.

Literatuur

Gast, Kees. *Zeven eeuwen vesting Wageningen. Verdedigingswerken van de 13de eeuw tot heden*. Comité van Monumentendag Wageningen. Wageningen. 2004. 49p en Oud-Archief inv. nr. 266. Rekening van de burgemeester Gerrit de Haes over 1624/24. fol 5v

Kernkamp, P.G. *Vogelvluchtk kaart van de stad Wageningen*, p. 19-23 in K. Gast, B. Kernkamp & P. Leenknecht. *Wageningen gemeten en getekend*. Comité Open Monumentendag Wageningen-2009. 2009. 64p.

Soentgerath, J.. 1999. *Wageningse bolwerken onder de loep genomen*. *Oud-Wageningen 27: 23-27*.

Van Wijnbergen C.S.A. baronesse. *Verdedigingswerken. Monumenten in Wageningen*. Commissie Open Monumentendag. Gemeentearchief Wageningen. Wageningen. 1992. 34p.